

Universitatea Babeș–Bolyai, Cluj–Napoca
Facultatea de Istorie și Filosofie
Anul universitar : 2008-2009
Semestrul : 2

I. Informații generale despre curs, seminar, lucrare practică sau laborator

Titlul disciplinei: Manierism Baroc

Codul: HRR3209

Numărul de credite: 6

Locul de desfășurare: SALA 57 (Virgil Vătășianu), clădirea Echinox.

Programarea în orar a activităților: funcție de orarul general

II. Informații despre titularul de curs, seminar, lucrare practică sau laborator

Nume, titlul științific: dr. Nicolae SABĂU

Informații de contact (adresă e-mail, eventual nr. de telefon): nicolaesabau@personal.ro; 0040-264-594502 (telefonul catedrei).

Ore de audiență: luni, orele 14.00-16.00

III. Descrierea disciplinei:

Prima parte a cursului își propune parcurgerea teoretică a unor itinerarii ale Manierismului european. Pe cât de limitat și de vetust ar putea să apară acest generic din moment ce la acesta ne referim într-o formă perifrastică focalizată pe serii de exemple și evenimente dedicate «**Manierei moderne**» implementate în Roma, Florența, la Fontainbleu și Praga, ne-o asumăm în acest context ilustrativ propunându-ne să clarificăm extensiunile, limitele, fazele și limbajul stilului prin mijlocirea variatelor articulării și valențe asumate în timp.

Studentii care vor urma acest curs se vor familiariza cu universul manierist, cu specificitatea acestui stil, nu doar ca entitate estetică-istorică, ci și ca model ale cărui reflexe s-au transmis până în arta modernă; vor fi evidențiate paralele, apropieri formale cu modernismul dar și argumente care au stat la baza manierismului modern; evidențierea antitezei clasice – manierism prezentă în artele plastice din secolele XVI-XVII, ce corespunde unei structuri psihice a omului în criză. În sens larg se caută motivul acestei neliniști a spiritului și a acestei pernicioase melancolie în criza identității omului Renașterii, în suferința conștiințelor provocată de Reformă, în dilatarea orizonturilor geografice, în «**revoluția**» ce se constată în câmpul cunoștințelor științifice și a noilor concepții despre univers.

Partea a doua a cursului (**Barocul**) urmărește însușirea de student a unui bagaj suficient de cunoștințe, informații, elemente de limbaj și terminologie în conexiune cu formarea, evoluția **Barocului** (1630-1680), a **Barocului tardiv** și a **Rococoului** (1680-1750) european.

IV. Bibliografia obligatorie:

- DE VECCHI, PIERLUIGI, CERCHIARI EDA, *Dalla crisi della maniera al Rococò*, în «*Arte nel tempo*», II, Ed. Fabri, Bompiani, Milano, 1999. (text tradus, printat și multiplicat de Prof. Dr. N.Sabău, mss. B.C.U. Filiala Istoria artei, str. C-tin Daicoviciu, nr. 2).
- *Storia Universale dell'arte*, vol. *Barocco e Rococò. Architettura, scultura, pittura*, De Agostini, Novara, 1991 (text tradus și îngrijit de prof. N. Sabău, multiplicat, B.C.U., Filiala Istoria artei, str. C-tin Daicoviciu, 2)
- *Die Kunst des Barock. Architektur. Skulptur. Malerei* (Hrg. Rolf Toman), Könemann, Köln, 1997 (B.C.U., Filiala Istoria artei, C-tin Daicoviciu, 2. Bibl. personală prof.dr. N.Sabău – se împrumută).
- HOCKE, RENÉ GUSTAVE, *Lumea ca labirint. Manieră și manie în arta europeană de la 1520 până la 1650 și în prezent*, Ed. Meridiane, București, 1973 (B.C.U., Filiala Istoria artei, str. C-tin Daicoviciu, 2).
- ARGAN, GIULIO CARLO, *Cultura artistică la sfârșitul secolului al XVI-lea*, în «*De la Bramante la Canova*», Ed. Meridiane, București, 1974 (B.C.U., Filiala Istoria artei, str. C-tin Daicoviciu).
- WÜRTEMBERGER, FRANZSEPP, *Der Manierismus. Der europäische Stil des sechszehnten Jahrhunderts*, Verlag A. Schroll, Wien-München, f.a. (B.C.U. Istoria artei. Donația V.Vătășianu).
- NYHOLM, ESTER, *Arte e teoria del Manierismo*, II, *Idea*, Odense University Press, 1982 (Bibl., personală prof.dr. N.Sabău – se împrumută)
- PINELLI, A., *La Bella maniera. Artisti del Cinquecento tra regola e licenza*, Torino, 1993 (Bibl. personală prof. Dr. N.Sabău – se împrumută).
- STOICHIȚĂ, VICTOR IERONIM, *Pontormo și manierismul*, Ed. Meridiane, București, 1978 (B.C.U., Filiala Istoria artei, C-tin Daicoviciu, nr. 2).
- BRILLI, ATTILIO, *Itinerari del Manierismo in Toscana*, Cinisello Balsamo (Milano), 1994 (Bibl. personală prof.dr. N.Sabău – se împrumută).
- HASKELL, FRANCIS, *Mecenati e pittori. Studio sui rapporti tra arte e società italiana nell'età barocca*, G.C.Sansoni editore, Firenze, 1966 (Bibl. personală prof. Dr. N.Sabău – se împrumută)..
- WITTKOWER, RUDOLF, *Arte e architettura in Italia, 1600-1750*, Einaudi, Torino, 1993 (Bibl. personală N.Sabău – se împrumută)..
- ASSUNTO, ROSARIO, *Universul ca spectacol. Artă și filosofie Europei baroce*, Ed. Meridiane, București, 1983.

V. Materiale folosite în cadrul procesului educațional specific disciplinei:

Cursul se bazează pe un bogat material informativ însoțit de imagini vizualizate din colecția de diapozitive ale vechiului Seminar de Istoria artei și a noii Catedrei de Istoria artei dar și din colecția titularului cursului, prof. Dr. N.Sabău, imagini stocate pe suport de sticlă, celuloid, folie transparentă și suport electronic, proiectate cu aparatul pentru

diapozitive, aparatul de proiecție folie transparentă, videoproiector. Se vor face deplasări la Muzeele care au secție de pictură universală (Pinacoteca Brukenthal – Sibiu).]

VI. Planificarea /Calendarul întâlnirilor și a verificărilor/examinărilor intermediare:

I săptămână: Difuzarea limbajului Manierist înainte de căderea Romei (1527), experiențele maștrilor Gerolamo Genga, Giulio Romano, Parmigianino, Perin del Vega, Polidoro da Caravaggio. Rosso Fiorentino și artiștii italieni la Fontainebleu. Itinerarii artistice ale maestrului Pontormo.

- DE VECCHI PIERLUIGI – CERCHIARI, ELDA, *Arte nel tempo...*, Bompiani, Milano, 1999(textul italian și traducerea). pp. 464-487.
- BRILLI, ATTILIO, *Itinerari del Manierismo toscano*, Cinisello Balsamo (Milano), 1994, pp. 9-90.
- STOICHIȚA, VICTOR IERONIM, *Pontormo și manierismul*, Ed. Meridiane, București, 1978, pp. 10 și urm.

II săptămână: Politica artistică a familiei Medici la Florența; Tradiție și reînnoire în pictura venețiană; Rigorismul post-tridentin în Italia și modelele de artă religioasă elaborate de iezuiți. Manierism în orbita spaniolă și imperială; manierismul rudolfian la Praga.

- DE VECCHI PIERLUIGI – CERCHIARI, ELDA, *Arte nel tempo...*, pp. 505-614.
- VASARI, GIORGIO, *Viețile pictorilor, sculptorilor și arhitecților* (trad. și note Ștefan Crudu), Ed. Meridiane, București, III, 1968, pp. 26-40, 124-132, 136-151, 305-339.
- EVANS, W.J., *Die Kunst am Hofe Rudolfs II – eine rudolfinische Kunst?* În “*Prag um 1600. Kunst und Kultur am Hofe Rudolfs II*”. Kulturstiftung Ruhr Essen. Luca Verlag Freren 1988, pp. 39-45.
- TRUNZ, ERICH, *Späthumanismus und Manierismus im Kreise Kaiser Rudolfs II*, în “*Prag um 1600...*” pp. 57-61.
- WITTKOWER, RUDOLF, *Arte e architettura in Italia 1600-1750*, Einaudi, Torino, 1993, 5-24.

III săptămână: Teorii și interpretări ale Barocului. Arhitectura: Spațiul urban, Edificiul de cult. Tipologia bisericilor. Reședințele. Arhitectura barocă în Italia. Reînnoirile stilistice ale școlii din Roma. Borromini și Bernini.

- *Istoria artei universale. Arta europeană. Baroc și Rococo. Arhitectură. Pictură. Sculptură* (Curs multiplicat, traducere și îngrijire Prof. Dr. N.Sabău, după “*Storia Universale dell’Arte, Barocco e Rococò, Architettura, scultura, pittura*. DeAgostini, Novara, 1991), pp. 1-15.
- DE VECCHI, PIERLUIGI, CERCHIARI, ELDA, *Dal Baroco al Rococò*, în “*Arte nel tempo*”, Bompiani, Milano, 1999, pp. 618-620, 626-644, 648-652.
- WITTKOWER, RUDOLF, *Arte e architettura in Italia 1600-1750*, Einaudi, Torino, 1993, pp. 119-189, 321-325.

- POMMIER, ÉDOUARD, *Diptyque baroque*, în “Les soleils du baroque” . Rancontre de Porto 1993 (sub. cond. lui Édouard Pommier), Paris, 2002, pp. 7-39.

IV săptămână: Italia: centre regionale ale arhitecturii baroce: Piemont, Napoli, Sicilia, Vneția, Bologna, Lece.

Arhitectura barocă în Spania: de la Herrera la Churriguara. Arhitectura ordinului Iezuit. Castilia, Galicia, Andalusia, Catalonia, Valencia, Murcia și Aragon.

- *Istoria artei universale. Baroc, Rococo. Arhitectură, pictură, sculptură* (Curs tradus, printat și multiplicat, Prof. Dr. N.Sabău), 16-19, 20-24.
- BAZIN, GERMAIN, *Clasic, baroc și rococo*, Ed. Meridiane, București, 1970, pp. 12-16, 78-81,
- DE VECCHI, PIERLUIGI – CERCHIARI, ELDA, *Arte nel tempo*, vol. II, pp. 706-734.
- GAYA NUÑO J.A., *Istoria artei spaniole*, Ed. Meridiane, București, 1975, pp. 235-255, 300-305.

V săptămână: Franța: o arhitectură a statului. Creația arhitecților J. Lemercier, Fr. Mansart, Le Vau. Sub semnul Regelui Soare: opera arhitecților Jean-Hardouin Mansart, N.Fr.Blondel, L.Bruant, Cl.Perrault.

- *Istoria artei universale. Baroc, Rococo. Arhitectură, pictură, sculptură* (Curs tradus, printat și multiplicat – Prof.dr. N. Sabău), pp. 25-31.
- BAZIN, GERMAIN, *Clasic, baroc și rococo*, Ed. Meridiane, București, 1970, pp. 55-58, 88-90.
- MINGUET, PHILIPPE, J., *Estetica rococoului*, Ed. Meridiane, București, 1973, pp. 164-187.
- GONCOURT, EDMOND și JULES, *Arta franceză a secolului al XVIII-lea*, Ed. Meridiane, București, pp. 139-250.
- PICON, ANTOINE, *Claude Perrault, 1613-1688 ou la curiosité d'un classique*, Ed. Picard, Paris, 1988 (o bagată bibliografie asupra arhitecturii franceze din sec. XVII), pp. 115-237.
- HAUTECOEUR, L., *Histoire de l'architecture classique en France*, I-II, Paris, 1943; vol. II, pp. 11-65.

VI săptămână: Anglia. Opera arhitecților Inigo Jones și Christopher Wren. Barocul târziu. Neopaladianismul.

- *Istoria artei universale. Baroc, Rococo. Arhitectura, pictura, sculptura* (Curs tradus, printat și multiplicat – Prof.dr. N.Sabău), pp. 31-32.
- BAZIN, GERMAIN, *Clasic, baroc și rococo*, Ed. Meridiane, București, 1970, pp. 70-74, 129-133.
- SUMMERSON J., *Architecture in Britain 1530-1850*, London Phaidon, 1966, pp. 24-82.

VII săptămână: Sculptura barocă în Europa Occidentală. Italia: Bernini. Clasicismul barocului: Sacchi, Algardi și Fr. Duquesnoy.

- *Istoria artei universale. Baroc, Rococo. Arhitectura, pictura, sculptura*. (Curs tradus, printat și multiplicat – Prof.dr. N.Sabău), pp. 33-35.
- DE VECCHI, PIERLUIGI – CERCHIARI, ELDA, *Arte nel tempo*, vol. II, pp. 626-637

- WITTKOWER, RUDOLF, *Arte e architettura in Italia 1600-1750*, Einaudi, Milano, 1993, pp. 128-142, 217-226.
- IDEM, *Gian Lorenzo Bernini...*, în "Burlington Magazine" Londra, CXI (1969), pp. 60 și urm.
- KAUFFMANN, H., *Giovanni Lorenzo Bernini. Die figürlichen Kompositionen*, Berlin, 1970 (remarcabilă cercetare iconografică), pp. 4 și urm.

VIII săptămână: Franța: de la clasicism la decorativism. Opera lui Jacques Sarrazin. Versailles-ul și sculptorii săi: François Girardon, Antoine Coysevox, Jean Baptiste Tuby. Opera lui Pierre Puget. Între Rococo și Neoclasicism. Opera sculptorilor Jean-Baptiste Pigalle, Etienne-Maurice Falconet, Augustin Pajou, Jean-Antoine Houdon și Claude Michel (Clodion).

- *Istoria artei universale. Baroc, Rococo. Arhitectura, Pictura, Sculptura* (Curs tradus, printat și multiplicat – Prof.dr. N.Sabău), pp. 35-42.
- BAZIN, GERMAIN, *Clasic, baroc și rococo*, Ed. Meridiane, București, 1970, pp. 58-60, 91-92.
- MINGUET, PHILIPPE J., *Estetica rococoului*, Ed. Meridiane, București, 1973, pp. 183-187.
- *Skulptur auf dem Louvre. 89 Werke des französischen Klassizismus 1770-1830*, Karlsruhe, 1989, pp. 269-273, 280-281, 287-289, 290-294, 296, 298-300, 306-307, 309, 314, 317, 319.
- LEMOINE, PIERRE, *Les éléments baroques du décor des Grands Appartements et de la chapelle royale*, în „Les soleils du baroque”. Rencontre de Porto 1993 (sub cond. lui Édouard Pommier), Paris, 2002, pp. 81-91.
- LAMI, STANISLAS, *Dictionnaire des sculptures de l'École française au XVIII e siècle*, Paris 1910/1911, pp. 6 și urm.

IX săptămână: Dramatismul sculpturii spaniole. Sculptura din Castilia: Gregorio Fernandez, Manuel Pereira. Școala din Seviglia: Martinez Montañes, Juan de Mesa, Pedro Roldan, Luisa Roldan („La Roldana”). Maeștrii din Granada: Alonso Cano, Jose de Mora. Școlile de sculptură din secolul al XVIII-lea: Seviglia, Granada, Castiglia. Curentul tradițional. Arta aulică. Școala din Murcia.

- *Istoria artei universale. Baroc, Rococo. Arhitectura, Pictura, Sculptura* (Curs tradus, printat și multiplicat – Prof.dr. N.Sabău), pp. 42-51.
- NUÑO GAYA, A. J., *Istoria artei spaniole*, Ed. Meridiane, București, 1975, pp. 256-272, 305-308,
- BAZIN, GERMAIN, *Clasic, baroc și rococo*, Ed. Meridiane, București, 1970, pp. 26-27, 100-103.
- REDONDO HERNÁNDEZ, IGNATIO, JOSÉ, *Skulptur des Barock in Spanien*, în „Die Kunst des Barock” (Hrsg. Rolf Toman), Könnemann, Köln, 1997, pp. 354-371.

X săptămână: Barocul în pictura spaniolă. De la Manierism la începuturile „Realismului”. Prima perioadă andaluză: Zurbaran și opera sa. Velazquez sau viziunea omului modern. Percepția umanului și reînvierea realității în creația școlii lui Velazquez.. Elevii lui Velazquez. A doua perioadă a picturii andaluze: Alonso Cano, Murillo, Valdes Leal.

- *Istoria artei universale. Baroc, Rococo. Arhitectura, Pictura, Sculptura* (Curs tradus, printat și multiplicat – Prof. dr. N.Sabău), pp. 52-64.
- NUÑO GAYA, A, J., *Istoria artei spaniole*, Ed. Meridiane, București, 1975, pp. 273-299, 308-314.
- BROWN, JONATHAN, *Pictura spaniolă din secolul al XVII-lea*, Ed. Meridiane, București, 1982, pp. 148-249.
- D'ORS, EUGENIO, *Trei ore în muzeul Prado. Barocul*. Ed. Meridiane, București, 1971, pp. 59-66, 74-79.
- BAZIN, GERMAIN, *Clasic, baroc și rococo*, Ed. Meridiane, București, 1970, pp.27-30, 104.
- HELLWIG, KARIN, *Malerei des 17. Jahrhunderts in Italien, Spanien und Frankreich*, în „Die Kunst des Barock” (Hrsg. Rolf Toman), Könemann, Köln, 1997, pp. 400-417.

XI săptămână: Spiritul levantin: Ribera. Școala din Madrid: opera pictorilor Juan Bautista Maiano, Rizzi, Antonio de Preda, Juan Carreño, Herrera cel Tânăr și Claudio Coello. Pictura spaniolă în secolul al XVIII-lea: Creația pictorilor Mendez, Paret y Alcazar, Frații Bayeu.

Pictura flamandă. Opera măștrilor Rubens, Van Dyck, Jordaens, Snyders, de Vos și Teniers.

Istoria artei universale. Baroc, Rococo. Arhitectura, Pictura, Sculptura (Curs tradus, printat și multiplicat – Prof. dr. N.Sabău), pp. 64-71, 72-78.

- BAZIN, GERMAIN, *Clasic, baroc și rococo*, Ed. Meridiane, București, 1970, pp. 30-35.
- NUÑO GAYA, A, J., *Istoria artei spaniole*, Ed. Meridiane, București, 1975, pp. 237, 280, 287, 294, 295, 296, 297, 298, 301, 297, 311, 312, 313, 314, 315, 316
- BODE, WILHELM VON, *Măștrii picturii olandeze și flamande*, II, București, 1974, pp. 5-75, 119-156.
- FROMENTIN, EUGÈNE, *Măștrii de odinioară*, Ed. Meridiane, București, 1969, pp. 41-97.
- BURCKHARD, JACOB, *Universul lui Rubens*, Ed. Meridiane, București, 1978, pp. 86-142.

XII săptămână: Pictura olandeză: Franz Hals, Rembrandt, Vermeer și școala din Delft. Pictura de gen: Adriaen van Ostaede, Cornelis Bega, Jan Steen. Peisajul în creațiile lui Hercules Seghers, Jan van Goyen, Van der Neer, Jacob van Ruisdael și Meindert Hobbema. Natura moartă în creația lui Pieter Claesz, Willem Heda și Jan Davidsz de Heem.

Istoria artei universale. Baroc, Rococo. Arhitectura, Pictura, Sculptura (Curs tradus printat și multiplicat – Prof. dr. N.Sabău), pp. 94-104.

- BODE, WILHELM VON, *Măștrii picturii olandeze și flamande*, I, București, 1974, pp. 29-57, 58-69, 82-90, 142-155, 156-221, 332-334.
- AVERMAETE, ROGER, *Rembrandt și epoca sa*, Ed. Meridiane, București, 1969, pp. 62-68, 106-117, 135-140, 169-177, 213-222.
- ROSENBERG, JAKOB, *Rembrandt, viața și opera*, Ed. Meridiane, București, I, II, 1976, pp. 34-76, 98-113 (vol. I); 113-123 (v ol. II).

XIII săptămână: Renașterea catolicismului în Franța; Clasicism, Baroc și rolul Academiei. Opera măștrilor Vouet, Philippe de Champaigne, Georges de la Tour, Nicolas Poussin. Pictura realității: Frații Le Main. Claude Lorrain, poet al spațiului și a luminii. Idealul academic: Le Brun, Mignard. Barocul francez tardiv: Watteau sau permanența creației. Opera lui Boucher. Frumusețea obiectelor cotidiene: Chardin, Quentin de la Tour și pictura de pastel. Greuze, interpretul moralității franceze. Opera lui Fragonard.

- *Istoria artei universale. Baroc, Rococo. Arhitectura, Pictura, Sculptura* (Curs TRADUS, printat și multiplicat – Prof. dr. N.Sabău), pp. 78-93.
- BAZIN, GERMAIN, *Clasic, baroc și rococo*, Ed. Meridiane, București, 1970, pp. 60-67, 92-96.
- DE VECCHI, PIERLUIGI, CERCHIARI, ELDA, *Arte nel tempo*, II, Bompiani, Milano, 1999, pp. 665-667, 671-672, 745-746, 755-764.
- GONCOURT, CLAUDE și JULES DE, *Arta franceză în secolul al XVIII-lea*, Ed. Meridiane, București, 1979, pp. 5-20, 21-81, 139-250, 251-312.
- MAUCLAIR, CAMILLE, *Secretul lui Watteau*, Ed. Meridiane, București, 1970, pp. 88-123.

XIV săptămână: Italia. Școala romană: Pietro da Cortona, Giovanni Battista Gaulli, Andrea Pozzo, Carlo Maratta, Salvator Rosa. Școala napolitană. Momente ale picturii italiene în secolul al XVIII-lea: Luca Giordano și Corrado Giaquinto; Genova: Alessandro Magnasco; Roma: Piranesi. Școala venetiană de pictură: Tiepolo, Canaletto și elevii săi. Frații Guardi.

Pictura engleză: Hogarth, Reynolds, Gainsborough. Acuareliștii: Sandby și Cozens.

- *Istoria artei universale. Baroc, Rococo. Arhitectura, Pictura, Sculptura* (Curs tradus, printat și multiplicat – Prof. dr. N.Sabău), pp. 105-121.
- WITKOWER, RUDOLF, *Arte e architettura in Italia 1600-1750*, Einaudi, Torino, 1993, pp. 144-147, 206-210, 277-296, 403-426.
- DE VECCHI, PIERLUIGI, CERCHIARI, ELDA, *Arte nel tempo*, II, pp. 653-654, 668, 673-677, 702-706.
- MAYOUX, J. J, *Pictura engleză*, Ed. Meridiane, București, 1973, pp. 36-106.
- WATERHOUSE, E., *Painting in Britain, 1530 to 1790*, Pinguin, Harmondsworth, 1953, 41 și urm.

VII. Modul de evaluare:

La finalul cursului evaluarea constă dintr-un examen oral, focalizat pe unul sau două subiecte (80%) și pe o a doua probă care constă în analiza stilistico-formală, iconografică și iconologică (unde este cazul) a unui obiectiv artistic dintr-o planșă fotografică sau o imagine virtuală redată (vizualizată) electronic (20%)..

VIII. Detalii organizatorice, gestionarea situațiilor excepționale:

Prezența la curs nu este obligatorie dar ar fi consiliabilă o participare pe cât posibil acceptabilă care să-i înlesnească studentului familiarizarea cu imaginile (proiecții diapozitive, folii transparente, CD și DVD și o însușire mai eficientă a teoriei prelegerii. În timpul semestrului e planificată o excursie de studiu la Sibiu pentru cunoașterea picturii și a măștrilor europeni din Pinacoteca Brukenthal.

IX. Bibliografia opțională:

- ARBORE-POPESCU, GRIGORE, *L'arte nell'età delle monarchie assolute*, în «Storia universale dell'arte», sezione terza **La civiltà dell'Occidente** diretta da Enrico Castelnuovo. Unione Tipografico-Editrice Torinese (UTET), Torino, 1997, (Bibl. personală – Prof.dr. N.Sabău – se împrumută), pp. 3-58, 171-185, 195-203, 205-225, 227-299
- PEVSNER, NIKOLAUS, *Die italienische Malerei vom Ende der Renaissance bis zum ausgehenden Rokoko* (I-a parte) și GRAUTOFF, OTTO, *Die Malerei im Barockzeitalter in Frankreich und Spanien* (a II-a parte) în, *Barockmalerei in den romanischen Ländern*, Wildpark-Potsdam, 1928, pp. 13-32, 40-59, 168-174, 193-210, 230-254, 262-280, 283-290.
- (B.C.U., Filiala istoria artei, C-tin Daicoviciu, nr. 2).
- PICON, ANTOINE, *Claude Perrault ou la curiosité d'un classique*, Ed. Picard, Paris, 1988, pp., 157-230 (Bibl. personală Prof.dr. N.Sabău – se împrumută).
- *Die Kunst des 17. Jahrhunderts* (Red. Erich Hubala), Propyläen Verlag, Berlin, IX, 1984, pp. 11-108 (B.C.U., Catedra de Istoria artei – Donația Univ. Viena).
- *Die Kunst des 18. Jahrhunderts* (Red. Harald Keller), Propyläen Kunstgeschichte, Berlin, X, 1984, pp. 11-138. (B.C.U., Catedra de istoria artei – Donația Univ. Viena).
- GILLET, LOUIS, *Histoire de l'art française, 2, de Vouet a Monet*. Ed. Zodiaque, Paris, 1977, pp. 7-196 (B.C.U., Catedra de istoria artei – Donația Univ. Viena).
- *Von Greco bis Goya. Vier Jahrhunderte Spanische Malerei*. Künstlerhaus Wien, 1982, pp. 1-48 (B.C.U., Catedra de istoria artei – Donați Univ. Viena).